

Сивий комісар в'їздив у село форшпаном і дивувався, що воно ще стоїть чисте і біле.

"Цим мужикам,— думав він,— і чорт нічого не вдіє, а не то війна; жеруть, як свині, та заливаються ромункою. Цікаво, чи підуть і кілька дадуть заробити. Я їх умію поскоботати..."

Максим Онищук побачив від своєї хати пана та зараз забіг за вугол, аби окритися.

— Відки Польща тільки тих підпанків набрала! Возимо, та й возимо, та й перевозити не годні. Ліпше сховаюси, а жінка най каже, що я в млині. Вже мені боком лізе оту саранчу возити.

Старий Куфлюк вийшов аж за ворота, бо не мав коней і не боявся.

— Але годований, як пацюк, всі богачі повтікають в хащу, аби не йти на форшпан.

Стара Варвара сказала "славайсу" і шептала:

— Це якесь старе дупло, не буде ландувати ночами з поліцаєм та хапати молодиці за підтичку...

Отець парох, як лошак, побіг до хати, аби комісар його не запримітив.

— Моя пані, лихо вже знов наднесло якогось урядника в село, припрядте в покою та готовте ліпший обід.

— Вже ті ляшки мають добрий апетит...

Учитель низько поклонився комісареві і сказав "па-дам до нуг", бо не боявся, щоби пан комісар загостив до нього.

Коло громадської канцелярії війт з байратом очікували комісара. Війт каже:

— Люди добрі, я цьому не вітримаю, стара від хати відгонить, а діти голюкають, як на пса. Нема спокою ні вдень ні вночі. Давай їм їсти, давай горівки; ходи з ними по селі за бунтівниками; шукай гверів, шукай листів з Відні, розкопуй землю та шукай зради на Польщу. Взимі двері не запираються так, що стара замерзає на печі. Пошукайте собі другого війта, бо я довше не годен цей тягар двигати. От, видите, вже їде; бодай його шлях трафив!

— Війте, а де люди? Я ж розказував вам, щоби всі зійшлися коло канцелярії.

— Я через десятників розказав людям приходити, може, ще посходється.

— Мужик все дурний: як платити, то він хапає книжку з-під сволока, ховає в пазуху та днями вичікує, аби податок заплатити; а як гроші брати, то мужик на печі. Їй, чорт вас бери, менше буду роботи мати, а пенсія одна.

— Прошу пана, вже ми набралися, аж занести не можемо...

— Не перечу вам, ґаздо, що за Австрії так було, але в нас буде інакше.

— Дай боже...

— Війте, ідіть ви перші списувати воєнні шкоди; хто не прийде, сам собі буде винен.

— Називаєтеся?

— Михайло Вахнюк.

— Кілько моргів?

— Які там морги, діти розібрали...

— Але кілько ви обробляєте?

— Може, десять, може, більше, може, менче.

— Пишім дванацять.

— Кілько нема.

— То пишім одинацять.

— Та най буде...

— Які шкоди воєнні?

— Та які шкоди, ніби мені хто шкоду верне? Пусто говорити і писати...

— Ви того не розумієте, начальнику, москалів ми під Варшавою збили на винне яблуко, з Відня і Пешту заберемо все золото і золотом усі шкоди воєнні поплатимо.

— Бог би з вас говорив...

— Тепер ми ваші, а ви наші.

— О, то ще хто знає, як буде.

— Польща буде, а ви, як маєте розум, то наберіть золота від мадьярів, від німців та від москалів та й жийте в добрі під Польщею, а своїх бунтівників гоніть з села. Ну, начальнику, яка шкода?

— Та пара коний та віз ще на початку війни австріяки взяли, коні з возом тисячу корон. Москалі взяли корову і телицю; за обоє рахую вісімсот корон.

— Що ще?

— Ще мадьяри заробували два пацюки, що варті триста корон.

— І ще що?

— Де я все годен нагадати, та й нащо згадувати лихе; добре, що минуло.

— Ні, все списуйте, ми все заплатимо.

— Та брали подушки, та верені, та ціле сало вхопили, та сани, та дрова з-під хати; де я все то годен збагнути?

— Отже, видите, ваша шкода разом, пане Вахнюку, буде дві тисячі шістсот золотих корон, а перемініть на марки, то маєте чим жити до кінця віку.

— Ей, пане, бог ті корони буде рахувати, а марок мені не треба.

— То подаруйте мені цю шкоду, я вам зараз дам тисячу корон.

— Що буду дарувати більшим панам від мене?

Байрати так само нерадо списували шкоди, а люди, які вже посходилися, перераховували війтові золоті корони на марки, і не одному ставало жаль, що не мав ніякої шкоди. Та як жид Кальман цілу годину диктував свої втрати, не поминаючи найменшої крішки, то мужики загомоніли :

— О, паршивий, нарахував аж три тисячі золотих корон, а кривий Дмитро весь маєток ему в себе приховав, і дивіть, кілька грошей набере.

— Яв Карпатах їв два місяці сиру бараболю, стратив коні і віз, ледви добивси додому і півроку відлежів, та аби я нічого не мав...

Поки говорили, а врешті розбіглися по селі кликати свояків і сусідів, аби не втратили золотих корон. За годину ціле село стояло на вигоні. Комісар так до них сказав:

— Бачу, люди, що ваше село розумне, і всі шкоди вам напишу, але піду їсти, бо я голоден.

І разом з війтом та радними пішли до Кальмана, там довго перекушували і повиходили червоні як раки. Радний Корч уже знав, що комісарові треба румунки, масла, курей та яєць. За те, що людей про ці потреби комісара повідомить, радний Корч мав дістати відшкодування воєнне найдалше за місяць. І заки пан писав у канцелярії, то жінки до комори комісара наносили всілякого добра, а чоловіки в рукавах таскали румунку. Поліцай і Корч незабавки також почервоніли, так само їх крєвні. Цілий вигін зворушився, звеселився і любо готорив аж до півночі, поки комісар писав шкоду. Радний Корч був того переконання, що курей і яєць забагато для комісара, а особливо забагато румунки.

Опівночі мужики, як бжолі матку, обступили пана та відпроваджували до Кальмана на вечерю. На зорях висадили комісара на форшпан, обложили курми, яйцями і румункою і так, бажаючи йому та Миколаєві щасливої дороги, вернули веселі додому.

У Кальмана лишився лише Свіц. До сходу сонця гукав п'яний:

— Най тих москалів шлях трафить, що мене не обрабували!

А Миколай добрими кіньми як переїздив через хащу, то на нього і комісара напали парубки, забрали всі дари, а їх попарили. Коням дали по доброму батогові, і аж під містом пан і Миколай отямилися та обтирали кров з лица : Миколай — рукавом, а комісар — хустинкою.

— А то хами здеморалізовані, а то бидло, вони гадають дістати відшкодування? Чорта в зуби!